

מכבר לא אמרין חנ"ג, דא"כ לא משכח"ל חנ"ג, ומשום דכיון דאיסור צער וחלצ חייל מומן שנעשה כמאלל דרוסאי, ולעולם יחול איסור על החלצ קודם שיחול על הצער ולדעת הש"ך אין צוה חנ"ג. ואמנם אין צוה קושי כל כך, דדעת הפמ"ג והבית מאיר וכן דעת היד יהודה דאיסור דאורייתא יש גם קודם

מאז"ד אלא דלא דלא לקי, אמנם לדעת הפר"ח והחו"ד יקשה. אלא שלדברינו אין צוה כל קושי, דדן ההיתר צהיתר כדי שיהיה חנ"ג הוא בזמן ההתערבות של הצער והחלצ שאז חייל שם תערובת ואין לורך שיהיו היתר צהיתר בזמן חלום האיסור (מח"א).

סימן עא

בענין טענת יהודה לאחיו מה בצע וגו', ובגדר ממון כשר וממון שאינו כשר

בפרשת וישב (ל"ז כ"ו) נאמר, ויאמר יהודה אל אחיו מה צנע כי נהרג את אחינו וכסינו את דמו וגו'. והנה צפסוק זה יש לתמוה, אך צהקדם נציא מעשה שהיה עם צעל הערוך לנר הגר"י עטלינגר זצוק"ל, שמקום קהלמו היתה צגרמניה שצחו"ל, ואז לו נפשו מאד לעלות לארץ ישראל הקדושה ולחונן עפרה, אך לאחר ששקל הענין הגיע למסקנא שאי אפשר לו לעלות ולהניח קהלמו צחו"ל ללא רועה או מאן דהו שיוכל למלא מקומו כראוי. צלית צרירה החליט שמקום משכנו יהיה צחו"ל מקום צו החל את דרכו צקודש ולהשיב תשובות לשואלים דבר ה', אך צד צד העלה רצינו הצעה שאם צעצמו אינו יכול לעלות לארה"ק הרי שעכ"פ ישתדל שיהא לו חלק קרקע צארצנו הק', מול הכותל המערצי שמשם לא וזה שכינה, ולימים רכש שני דירות צעיר העתיקה שצירושלים עיה"ק תו"ת, וציוה ששני דירות אלו יהיו קודש לתלמידי חכמים, וצאחד מצ' דירות אלו התגורר מורינו הסצא קידשא הגר"ח זוננפלד זיע"א, ומיד עם צואו לארצנו הקדושה, לאחר שהתגורר מספר ימים תחת כיפת השמים, חשקה נפשו לגור אך ורק מול מקום המקדש מול שריד צית מקדשנו, כאשר לאחר זמן מה נכנס לגור צדירתו של הערוך לנר, ואז הרהר צעצמו צמה יוכל להכיר טובה לצעל הערוך לנר על חסדו הגדול עמו, וגדול היה הסצא צמידת הכרת הטוב, והחליט כי מאחר ויום פטירתו של הערוך

לנר חל צנר שני של חנוכה ראוי מדי שנה ציום זה לאסוף עשרה אנשים וילמדו מתורתו של הערוך לנר, וכך נהג מידי שנה צשנה, וסיפר אחד שזכה להשתתף צכנס האחרון לזכרו, וסיפר שמאחר שעפ"י הרוצ הקריאה צצצת לפני חנוכה היא פרשת וישב, דיצר הסצא על פרשה זו, והעלה צה הערה של הערוך לנר על הפסוק צפ' ויאמר יהודה אל אחיו, מה צנע כי נהרוג את אחינו וכסינו את דמו וגו', ותמה הערל"נ דהנה רש"י על אתר וכן הוא צתרגום פירשו דמה צנע הכוונה לממון, כי צנע הוא חמיד מלשון ממון, וזו היתה שאלת יהודה לאחיו, דמה ממון נרויח אם נהרוג את אחינו, והקשה דלכאורה יש כאן רווח ממוני משום שאם נהרוג את יוסף תחלק ירושתו של יעקב צצינו לאחד עשר שצטים, וחלקו של יוסף יתחלק צין השצטים וכל שצט יקבל חלק נוסף ונכצד צירושה, וכך יגדל הרכוש של האחרים ולמה אמר מה צנע, כאומר שלא יהיה להם שום רווח. ואמר הסצא זי"ע שהחורה הקדושה צצר רמזה לתרץ את הקושיא, שהרי אמרה חורה שיהודה טען, מה צנע כי נהרוג את אחינו וכסינו את דמו, כלומר שלא נגלה ליעקב שהרגנוהו, אלא נכסה דמו כאלו לא הרגנוהו, וא"כ הוא הופך להיות לנעלם או לשצוי, וחז"ל אומרים צמס' צצא מצינעא שאין מורידין קרוב לנכסי שצוי, א"כ שוב לא יהא להם רשות להשתמש ולהתחלק צממון של יוסף, מעתה מיוצצת הקושיא. אך

כשר, וגם אם זה מגיע להם עפ"י דין, משום שהרגו אותו מ"מ אינו נקרא ממון כשר, כי אם הם הרגו אותו צידים, אין זה נקרא שהממון שיקחו עי"ז יהיה ממון כשר, כי אינו צרור שהריגתו היה עפ"י דין אמת, ושזו הממון אינו צתכלית הכשרות, שאם הוא לא היה עפ"י דין אמת, נמצא דממונס צא ע"י חטא, כך שצודאי אינו ראוי ליהנות ממון זה, וזה כוונת יהודה לאחיו מה צלע, מה ממון נרוח כי ממון שאינו כשר הוא, מאחר שאנו גרמנו לזה צידנו, ואינו מן הראוי שנהנה מזה וצודאי הוא ממון שכשרותו מוטל בספק.

והנה צרכת שמע קולינו הנאמר מדי יום ציומו צתפילת שמונה עשרה, מוצא שם תפלה על הפרנסה מהאר"י הק', וכך נאמר שם, אחת הוא ה' האלקים הזן ומפרנס ומכלכל מקרני ראמים עד ציני כנים, הטריפני לחם חקי, והמלא לי ולכל בני ציתי מזונתי קודם שאצטרך להם צנחת ולא צלע, צהיתר ולא צאיסור צכבוד ולא צציון וכו', וכן הוא צתמירת יהי רצון שלאחר צרכת כהנים שאומרים צימי חג ומועד צזה"ל, שתהיה קרוב לי צקראי לך ותשמע חפלתי נאקתי ואנקתי תמיד כשם ששמעת אנקת יעקב תמימך הנקרא איש חס ותתן לי ולכל נפשות ציתי מזונותינו ופרנסתנו צרוח ולא צצימצום, צהיתר ולא צאיסור, צנחת ולא צלע צתחת ידך הרחצה וכו'. והנה צצ' מקומות הנ"ל מוזכר הלשון צהיתר ולא צאיסור, ודבר זה צריך תלמוד מה פשר הענין והצקשה צהיתר ולא צאיסור, האטו יעלה על הדעת דהקצ"ה ישלח לו פרנסתו צאיסור דהא על ממון אסור מאן דכר שמיא, וצרור שע"ז לא שייך צקשה מקוצ"ה, ואם הוא אינו ממון אסור מה שייך לומר ולא צאיסור, דלאיזה איסור הוא מכוי.

ובקדרי מעשה נפלא ונורא שאירע אלל רב גדול אחד מקדמת דנא שבאה אליו שאלה גדולה שלא ידע פתרונה, ועודא דהוה כך הוה, אדם אחד שהיה משתכר למחיתו מחלוקת כדי חלב צצתי אנשים מדי צוקר יום ציומו, ומנהגו היה להציא קנקני חלב מצתי הכפרים ולמוכרם צעירו, וכך השתכר למחיתו צאופן נכד ציותר וצשפע, ולפתע עלה צלצו מחשבה, שיש צידו להגדיל את

שציקר הדבר שכתב התרגום, ופרש"י שהשקו"ט של האחים היה צעניי ממון, הוא דבר מופלא ותמוה ציותר, דאין זה יתכן שלצצטיס יהיה משום חישובים צעניי ממון ושיקולים של רווחים שאין דבר זה ראוי לצצטי י-ה, ואפשר לומר עפ"י מה דחו"ל הקדושים אמרו שצדיקים ממונס חציב עליהם מגופם, הגדר צזה משום רוב צדקתם שהרי אם אין קמח אין תורה, כך שנמצא דע"י הממון הם פנויים יותר לצצודת השם לעשות רצון קונם ואינם טרודים כ"כ למצוא טרף לציתם, כך שגם אלל השצטיס הממון היה שיקול רוחני וחשוב, שהרי אם התרגום ורש"י כתבו צפירוש שצלע הוא לשון ממון, א"כ צהכרח שהיה אלל השצטיס שיקול של ממון ואין יתכן שדבר גשמי יהיה שיקול אלל שצטי י-ה, וצע"כ כמוש"כ. ואילוה התרגום ורש"י, לא היה אפשר לאומרו, וה' יאיר עינינו.

ואולם לפי מש"נ צדצרינו דלעיל היה אפ"ל סצרא צפירוש קרא, דמה צלע לדעת התרגום ורש"י שהכוונה לממון, שהוא לכאורה דבר תמוה דלשצטיס יהיו חשבונות של ממונות שהוא ענין גשמי גרידא, וגם לפי הטעם שכתבנו דצדיקים ממונס חציב עליהם מגופם, שע"י הממון הם יושבים יותר שלום ועוסקים צתורה, אעפ"כ הדבר תמה עדיין שחשבון השצטיס הוא ממון, וגם שלפי דברי זקני זיע"א, שציאר דברי יהודה לאחיו דמה צלע ר"ל שגם אם נרוח ממון הוא יופקד צידי אפוטרופוס, כי אין מורידין קרוב לנכסי צצוי, שהרי וכסינו את דמו, כך ששוב לא נרוח כלום, גם זה קצת דחוק, כי הרי זה מחלוקת צגמ' צצצא מציעא אם מורידין קרוב לנכסי צצוי, ואין זה לכו"ע דבר זה, ושוב צ"ע להאי מ"ד. ואולם אפשר לצאר דברי יהודה שאמר לאחיו מה צלע צאופן אחר דיש לומר שיהודה שאמר מה צלע, צא לומר, דאם ח"ו יהא לכם כוונת ממון כאן, כפרש"י והתרגום, (אם זה ממונו של יוסף ורכשו, ואם זה ירושתו מציו) ואומר להם יהודה, כי טעות הוא צידכם, כי מאחר וכסינו את דמו ולא רוצים לגלות שהרגו אותו, א"כ לשיטתם אין זה ממון כשר להשתמש צהם, כי הממון שייך ליוסף ולא לכם, לשיטתכם שהוא חי, והם הקפידו על ממון

הכנסתו באופן ניכר, והוא על ידי שכלל יום יערב
 בחלב חלק ניכר של מים, וכך יתרצה החלב, ויוכל
 להשתכר הרצה יותר מאשר עד כה. משב ועשה,
 ולמחרת היום קודם זמן החלוקה שפך לתוכו מים
 רבים, וכך הגדיל את כמות החלב וחלוקתו, והשתכר
 הרצה יותר וכמעט כפול מאשר מקודם, ושום אדם
 לא שם לב לכך שהרי החלב מראה שווה כמו קודם
 שעירב בו מים. והנה לפתע צהליכתו דדרכו יום יום
 לחלק החלב, שמע לפתע שאשה אחת מחזרת אחר
 בנה ומתחננת אליו שישתה כוס החלב שלא שתי
 באותו בוקר קודם לכתו ללמוד תורה אלל רבו. אך
 בנה חמק ממנה ולא שתי. דבר זה שהגיע לאזניו
 של מחלק החלב הביא אותו להרהר בדבר אולי
 האשמה בו, הרהר והרהר עד שהגיע למסקנה
 שאולי כפי הנראה סיבת המנעותו של יוקא זה
 לשתי החלב הוא כפי הנראה נעוץ בטעם החלב
 שאינו כחמול שלשום, ובדאי הסיבה לכך הוא זה
 שנערב בו חלק מים ששינה החלב מטעמו הטוב
 שהיה בו קודם שעירב בו מים. דבר זה נגע מאד
 ללבו של החלבן והחל להרהר בתשובה עד שהגיע
 למסקנה שכפי הנראה לא טוב עשה שערבב מים
 בחלב, על כן החליט שזה יותר לא יקרה ויחזור
 בתשובה שלמה, ויותר לא יעשה כן לפגום בטעמו
 הטוב, וכן עשה שהפסיק למחרת את תערובת
 המים, ושז המשיך בעבודתו לחלק חלב נקי וטהור,
 אך שכאן קרה לפתע דבר משונה, שכאשר התחיל
 לחלק החלב הנקי נמנעו הרצה מלקנות ממנו חלב
 צמירונים ומסיבות שונות, עד כדי שלא היה סיפק
 צידו די ממון למחייתו. ולעת הזאת בא החלבן לרצה
 של העיר, שהיה גאון ודק, ולאחר שזכה להיכנס
 אליו, שלא היה מהדצרים הקלים להכנס להיכלו, פנה
 אליו, לאחר שהציג את שאלתו, ואמר ילמדנו רבינו
 שהרי נראה כאן דבר והפוכו שאין לו מוצן,
 שמחלה כאשר עירבתי מים בחלב השתכרתי ממון
 רב, על אף שעשיתי מעשה לא טוב, ועתה שחזרתי
 בתשובה שלמה והרהרתי בדבר וקבלתי על עצמי שלא
 לעשות דבר זה יותר אני משתכר מעט מאד שלא
 מספיק למחייתי, הא הדבר היה נריך להיות ההיפך,
 שעתי שחזרתי בתשובה השי"ת יקבלני ויזכני
 להשתכר מחלוקת החלב הטהור כדי לרכי, לכן באתי

לרבינו ללמדני פשר הנהגה זו. הגאון הנ"ל הקדים
 והסביר לו, דע כי בעולם ישנם צ' סוגי ממון, יש
 ממון כשר ויש ממון אינו כשר, והשאל דע לכך כי
 ממון שאינו כשר יש הרצה מאד בעולם, אבל ממון
 כשר יש מעט מאד בעולם, אשר על כן, כאשר
 עירבת מים בממון ועשית דבר שלא כדין זיכו אותך
 בממון שאינו כשר, שמה יש הרצה מאד בעולם,
 משא"כ כשחזרת בתשובה שלמה, אז הקב"ה מן
 השמים זיכה אותך להרויח רק ממון כשר, וממון זה
 אין הרצה בעולם, אשר על כן לא היה צורך די ממון
 מחיה, כי מזה יש מעט, וזה פשר הנהגה של
 קודשא צריך הוא עמך, כן ענה לו גאון מופלא זה,
 והדברים עמוקים מן לחכם ויחכם. [והנה במאמר
 המוסגר חשבתי לעצמי לכאורה, חלבן זה, כאשר
 ראה את הנער שלא נענה לבקשתו אמו ללגום את
 כוס החלב בצוקרו של יום, מיד עלה במחשבתו שידו
 צמל הזה, וכפי הנראה טעם החלב אינו ערב לחיכו
 כאשר היה מקודם לפני שעירב בו מים ומיד עלה
 בדעתו להרהר בדבר ולחזור בתשובה שלמה, וביטל
 מעשהו זה ושז וחילק חלב טהור, דלמה לא צירר
 בעצמו את סיבת המנעותו של הנער, ואולי לא לגם
 החלב מטעמים אחרים, ולאו דוקא משום שטעמו
 נפגם, והרהר לחזור בתשובה מיד בלא שצירר את
 האמת לגופה. וחשבתי דאולי תמצא הנהגה זו של
 החלבן צמעה שסיפר הגאון הגדול רבי חיים
 שמואלצ'ץ ז"וק"ל (מוצא בספר זהב שבא ח"ב)
 ששמע מאצו הגאון רבי אלחנן ז"ל, על מעשה
 שאירע בישיבת וולוז'ין בשעתו של רבינו חיים הגדול
 מוולוז'ין זללה"ה, שישבו בסעודה ונתעוררה שאלה
 בה' סעודה, ושאלוה להבקי הגדול ביותר בישיבה,
 ולא ידע להשיב, אע"פ שהוא תוס' מפורש, וכאשר
 הראוהו כן, הצטער מאד על שצקיאותו הגדולה לא
 עמדה לו לידע תוס' מפורש, ולא מצא מרגוע
 לנפשו עד שצרת צאמצע הסעודה ללא שצריך
 בהמ"ו, והחציא עצמו שבע שנים ולמד בהתמדה
 ענומה עד שנהיה לאחד מגדולי התורה בישראל,
 וכששאלו לרבינו חיים מוולוז'ין ז"וק"ל, האם טוב
 עשה, השיב דודאי שלא עשה טוב, שכן אסור
 להפסיק בסעודה מצלי לצרך, אבל אם היה משתהה
 עד אחר צרכת המון תו לא הי' נחבא ולא היה

מגיע למה שהגיע. וצ"ל שם צספר זהב שצא, מהגרש"ש ז"ל שאת הרגע שהרגיש צער הגדול מחוסר ידיעתו זו, אילו הי' משהה התעוררותו רגעים מועטים כשיעור צהמ"ז כבר לא היה מקבל על עצמו קבלה זו, אלא נמשך הי' צהרגלו והי' מפסיד את כל גדלותו, ומכאן שעל האדם לנצל כל שעת התעוררות מיד שצאה אליו שלא תעבור לו שעה גדולה זו אם צמורה אם צתפלה. וזו היתה גם התעוררותו של החלצן, שמיד הרהר צתשובה וניצל מחשבה זו על אתר לחזור למוטב, ולא לחקור מה צאמת היתה כוונת הנער, כי חסור לתת להתעוררות להתקרב עד שיחלש שעתה ויכול להפסיד את מעלת החזרה צתשובה].

ואפשר דאולי זה גם הפירוש צמאמרס דלדיקים ממונס חציב עליהם יותר מגופס, ר"ל דממונס הכוונה, ממונס שהוא צידס ממון כשר, ומזה אין הרבה צעולם, הוא הכסף שחציב עליהם מאד יותר מגופס, כלומר ממונס שהוא צתכלית הכשרות. ואפשר לפי"ז לצאר גם הא דמבואר אצל יעקב אבינו שכאשר חזר מחרן, חזר על עקבותיו משום ששכח פכים קטנים, וחז"ל דורשים ע"ז דלדיקים ממונס חציב עליהם מגופס, דחציב להם ממון כשר שממנו אין הרבה צעולם וכמוש"ג, אשר לכן ממונס כ"כ חציב עליהם, ומה שהדגישו יותר מגופס, כבר פירש רמ"ש מלוצלין, שר"ל צזה שהלדיקים יודעים מה זה פרוטה וחציצה עליהם, כי ע"י איזה פרוטות אפשר לקיים מצות נדקה, ולהציל אנשים להחיותם שהרי צממון מועט אפשר להחיות עני השריו ח"ו צרעב, וזו כוונת חציצה עליהם יותר מגופס, כלומר לדאוג להאכיל אחרים ולהציל נפשות הוא חציב עליהם יותר מאשר לחוש לגופס הם. [ויש מפרשים, דכאשר ה' נותן לאדם חפץ כלשהו, והוא מניחו לאחרים, ואינו רואה חשיבות לקחתו, דומה כמי שהמלך כצדו כמה מתנות וכשצא לקחתם אמר על אחד מהם שאינו זקוק לזה ומשאירו על שולחן המלך, דודאי יהיה זה פגיעה גדולה צכבוד המלכות, וה"ה כאן]. ואפשר לצאר ע"ד זה הגמ' צצילה (ט"ז א') דאמרו שם מזונותיו של אדם קלוצין לו מראש השנה עד ר"ה,

כלומר שפרנסתו של אדם קלוצה לו מר"ה חוץ מהוצאת שצת ויו"ט ור"ח והוצאת צניו לת"ת, וציאור הדצר הוא ע"ד הנ"ל, דצ' מיני ממון איכא, יש ממון שמקורו הוא ממה שהקציבו לו צר"ה שעבר, ויש ממון מיוחד שצא ממקור אחר שלא שיך למה שהקציבו לו צר"ה שעבר, שמקבל על הוצאת שצת ויו"ט ות"ת, שאס הוסיף מוסיפין לו, ואס פוחת פוחטין לו (ראה פרש"י). שאי אפשר שכל יום יום ידונו על מזונותיו של אדם, הגם שחז"ל אמרו אדם נידון צכל יום, הרי זה לא על המזונות כי אס דברים אחרים, או ענינים רוחניים, ומא שיש מקור שפע מיוחד של ממון שממנו נונים מי שמוציא מזונותיו לשצת קודש וכו', ואין זה מהממון שהוקצב לו צר"ה לכל השנה. [וצעיקר הגמ' צר"ה דאדם נידון צכל יום ישנו צזה אריכות רבה, וע"י טורי אצן שם ואכמ"ל]. והנה על הממון שמגיע אליו מר"ה עד ר"ה שם יש לחקור אס הוא ממון כשר או לאו, כי הכסף הבא לו מהוצאת שצת ויו"ט, הם צודאי ממון כשר, כי הם הרי צאו ממקור טהור, ולכאורה גם הכסף הכללי שנקצב לו צר"ה עד ר"ה הבא, הוא צפשיטות ממון כשר, אלא שכאן יש מקום לדון האס מה שהוקצב לו הוא צדוקא ממון כשר או שרק הוקצב לו הסכום שישתכר, ואיך שהשתכר תלוי כבר צצן אדם אס יעשה צצודתו צנאמנות, או צרמאות, שאס מרמה את צצודתו אזי הממון שמשכר כבר אינו ממון כשר, וצריך תלמוד.

בעתה נחזור לקושיא הראשונה על תפלת האר"י צתפילת שמע קולנו צצקשה על הפרנסה, הטריפני לחס חוקי צהיתר ולא צאיסור, ושאלנו מה פשר הצטיו ולא צאיסור, דהא על ממון גזול צרור שאין מצקשים מהקצ"ה, ואס הוא אינו גזול מה שיך ולא צאיסור, דלאיזה איסור הוא מכין כאן, אולם לפי דצרינו יש לומר דהכוונה היא, דלאחר שנתצאר דיס שני סוגי ממון אחד ממון כשר ואחד ממון שאינו כשר, ושניהם יש צעולם הרבה מהאסור ומעט מהכשר, מעתה הצקשה מהקצ"ה הוא שזכה לקבל מהממון הכשר ולא מהאסור, וזה הכוונה צהיתר ולא צאיסור, ר"ל מהממון הכשר ולא

מהממון שאינו כשר, כן היה לענ"ד לבאר תפילה זו, אם לא ימצא ציחור טוב יותר.

וְנִסִּיִּים במאמר חכמינו בשמות רצה כ"ב, כל מי שידיו מלוכלכות בגזל הוא קורא להקב"ה ואינו עונה אותם, למה שתפילתו בעצירה שנא' ויאמר ה' לנח קץ כל בשר וגו', ומוכת מדברי המדרש יסוד חדש שעצירת גזל שצידו רח"ל לא די שהיא גורמת לעיכוב בתפילתו, אלא שמעשה התפלה עצמו נחשב כמו שנעשה בעצירה שהרי כתוב, שתפילתו בעצירה, ועי"ש שמציאים את הפסוק בצראשית "קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס מפניהם", וברש"י שם: "לא נחתם דינם אלא על הגזל", וכן אמרו גמ' (סנהדרין קט,א): "א"ר יוחנן בא וראה כמה גדול כוחו של חמסן, שהרי דור המצול עברו על הכל, ולא נחתם עליהם גזר דינם עד שפשטו ידיהם בגזל" וכו'. ונ"ב מפני מה חמורה עצירת הגזל יותר משאר עצירות שהיו צידם ג"ע שפ"ד, עד שדוקא על הגזל נחתם דינם. ובמהרש"א שם בסנהדרין באר, שבודאי דור המצול נענשו גם על שאר עצירות שהיו צידם, אלא שחתימת הגזר דין לא היתה אלא על הגזל שצידם, שאלמלא עוון הגזל היה כל יחיד יכול להנצל ע"י תפילה, וכיון שדינם נחתם על הגזל שוב לא הועילה תפילת היחיד, ועדיין נ"ב מה יש בגזל טפי משאר עצירות. ואפשר לומר דחלוקים שאר עצירות מעצירת הגזל, דשאר עצירות אינם נוצעות בהכרח מחמת חסרון בהכרה בצורה עולם, אלא שיצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום וגורם לו לחטוא, משא"כ גזל שבהכרח חסרה לו לאדם ההכרה ש"לי הכסף ולי הזהב", שחושב אדם שהוא בכוחו מציא את הכסף ואי"ז מידיו של הקב"ה. שהרי אילו היה מאמין שהכל מידיו ית', הרי לא היה נוהג כן, והיה ממתין עד שיתן לו בעל הכסף מה שמגיע לו, שהרי יותר ממה שנקצב לו ממילא לא יקבל בכל אופן שהוא, ובהכרח שמי שמעמיד את חייו על החמס והגזל, אינו מכיר בכך שה' מוריש ומעשיר ואין זולתו, אלא מדמה בנפשו שהוא צבוח זרועו עושה חיל, וממילא כשעומד לפני השי"ת ומבקש ממנו רחמים צאיזה ענין, הרי הוא גורם על עצמו קיטרוג, שצדבר שהנך

חושב שאתה יכול להסתדר לצד אינך מכיר בקצ"ה שהוא המקור לפניות ובקשות, ואילו עתה שאין לאל ידך להושיע, אז אתה נזכר שיש רצש"ע ופונה ומבקש עזרתו, ונמצא שאי"ז מצרך אלא מנאץ, שעלם הפניה להקב"ה היא גופא מעוררת את עצירת הגזל לקטרג עליו עד שתפילתו בעצירה. וגם אם מוצא היחידים לנפשו הוא חסרון צאמונה כי האיש המאמין אינו צריך להכנס לכל מיני היחידים דחוקים כדי להתפרנס, שמרגע שמכיר שה' הוא המפרנס היחיד אינו צריך אלא השתדלות נקיה וישרה יחד עם תפלה — ומעבר לזה לא יועיל כלום. וכבר כתב מרנא הח"ח בספרו אהבת חסד (ח"ב פרק כ"ה) וז"ל: "גם צריך לדע שממון אחרים שנשאר ציד האדם צעול לצקוף לא ינליח וכדכתיב 'עושה עושר ולא במשפט צחאי ימיו יעוצנו', [ויעוצנו קאי על שניהם, פעמים יעוז העושר את האדם, ולפעמים להפך], וכדאי' במס' ד"א זוטא פ"ג אם נטלת את שאינו שלך — את שלך יטלו ממך", עכ"ל. הרי שעשיית כסף שלא ביושר עלולה לגרום לאחד מהשנים, או שהכסף נעלם או שהאדם נעזב מן העולם רח"ל, עד כדי כך חמור עוון הגזל שאמרו בתנחומא (פ' נח), אין לך חמור בכל האסורין שבתורה מעונש הגזל, שהוא פוגע ביסוד האמונה.

וְהַבָּה מעלם לשון הפסוקים, ויאמר יהודה לאחי מה בלע כי נהרוג את אחינו וכסינו את דמו, מוכח דיהודה בא להליל את יוסף מגו"ד מוות שגזרו האחים עליו, כך שיהודה עשה מעשה טוב שהלילו מגו"ד זה, וכן מצינו לקמן בפ' ויחי שיעקב אבינו כאשר צירך את יהודה, הזכיר את זכותו בהלל יוסף ממשפט האחים וכמבואר שם בהדיא ששיבחו על שאמר מה בלע ע"ש היטב צפרש"י שכתב כן בפירוש, אך שמדברי הגמ' מוכח לא כן שכך אמרו בגמ' סנהדרין (ו' ב') דכל המצרך את יהודה על דבר זה, הרי זה מאנץ, עיי"ש כל הסוגיא היטב. והנה דברי הגמ' כפשוטו קשה להולמן, דהא בפשטות אחי קרא לאשמועינן דיהודה בא להליל את יוסף מגו"ד מוות, ואשר על כן בודאי ראוי לשבחו

מאמרם של חכמינו מדבר רק על אותן אנשי דלא מעלי, וודאי וזרור דאדם המעלה ישבח את יוסף על שהציל את אחיו מגז"ד מוות ולא צעזעור רוח ממון וז"ל, וא"ל שהגמ' כתבה כן רק על אנשים צוים ושללים שמזכרים את יהודה רק על עסק ורווח ממון שפעל עם האחים וז"ל פשוט וזרור ולפלא איך כתב חידוש כנ"ל.

וְלִבְנֵי נִרְאָה לענ"ד לבאר דברי הגמ' בדרך אחרת, דהנה כאשר יהודה בא לבקש מאחיו מה צ"ע כי נהרג את אחיו, הרי במקום זה יעץ להם למכור אותו להיות עבד לישמעאלים, כך שהחליף את הריגתו במכירתו לעבד, והנה אם נחזון היטב הרי שיש כאן מקח חמור וגרוע ביותר, שהרי עבד הוא דרגה שפלה וכמו שנאמר בגמ' דעבדא דהפקירא נחא ליה, כלומר שעבד מנטרל עצמו מכל שיעבוד לקוצ"ה ולתורה, וזכרנו את נמכר לישמעאלים שבדאי בלא ספק הוא יתדרדר לדרגה שפלה וצויה, מעתה נמצא דהנלחו זו גרועה צהרצה מפסד"ד של האחים, שכבר לימדונו חז"ל, שאמרו ר"ש אומר מנין שהמחטיא את האדם (טפי חמור) מן ההורגו, שההורגו הורגו צעוה"ז ויש לו חלק צעוה"ב, והמחטיאו הורגו צעוה"ז וצעוה"ב, כך שגדול המחטיאו יותר מההורגו, ולפי"ז נמצא דיהודה עבד מעשה דגרע צהרצה מאשר היו הורגים אותו, דשם היה מת זכאי משא"כ עתה שימכר לעבד נרעע ומופקר רח"ל, וע"ז אמרו בגמ', דכל המזכר את יהודה אין זה אלא מנאך, כי עצמו חמורה טפי מהריגתו ע"י האחים, כן היה נראה לבאר לכאורה בדברי הגמ', אילולא פירושי שאר הראשונים והמעין ישקול. ובדרך נוספת היה אולי אפשר לבאר, דהתם בצנהדרין כל הסוגיא מיירי בנגמר הדין שאין אתה רשאי לצנוע פרש"י שאמרו איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב, אסור לצנוע, ובגמ' קאמר ר"א צנו של ר"י הגלילי אומר אסור לצנוע, וכל הצנוע הרי זה חוטא וכל המזכר את הצנוע ה"ז מנאך, וע"ז נאמר צנוע צרך נאך ה' אלא יקוצ הדין את ההר, ושזו אמרו אח"כ לא נאמר צנוע אלא נגד יהודה, שנאמר ויאמר יהודה לאחיו וכו', וכל המזכר את יהודה הרי זה מנאך וע"ז נאמר וצנוע צרך נאך

עבור מעשה זה ולמה מקרי מנאך. והנה רש"י על אחר כפי הנראה נגע בזה ופירש חז"ל, שהיה לו לומר נחזירנו לאחינו, אחרי שהיו דבריו נשמעין לאחיו עכ"ל. והנה דברי רש"י תמוהים מאד דהא גם אם עבד חצי מצוה ולא השלים את כולה, הרי גם עבור זה צלצד יש לשבח, ועכ"פ לא לקרותו מנאך, דאטו להצילו ממיתה מילתא זוטרתא היא, ^{מנאך} שהרי לא שייך לומר ע"ז דבר ולא חצי דבר.

וְלִבְנֵי דמסתפינא היה נראה לומר צביאור הגמ' הנ"ל, דהנה לשון הפסוק הוא, מה צ"ע כי נהרג את אחיו וגו', כך שמשמע מהלשון מה צ"ע, שצ"ע לפי פירוש התרגום ורש"י הכוונה לממון, שכל המשא ומתן כאן הוא על ענין הממון של רוח והפסד, כלומר שאם היו מרוויחים מעסק ההריגה היה שפיר מקדים לפס"ד זה של מיתה, אבל מאחר שאין כאן רוח ממוני, א"כ מה נרויח שנוציאו להורג, ומשמע מזה שהנלח יהודה לא בא מחמת לו האלוקים שיש להציל אדם מגז"ד מוות, אלא רק משיקול ממון, א"כ מצוה שכל הצא לשבח את יהודה, משבח על מעשה זה, וזה דבר חמור מאד שחשזון רוח של ממון היה השיקול אלל יהודה להציל את יוסף, ועוד משבח אותו על דבר זה, וזה מקרי מנאך כאילו משבח מעשה הנלח בגלל רוח ממון, ולא בשל כוונה לשם הנלח נפשות. אלא שגם זה נראה דחוק קצת, דהא זה מילתא דפשיטא דאדם שצא לדרך את יהודה אינו מחשב מה היתה סיבתו המדויקת של יהודה, דהעיקר מה שצא לשבח הוא על עצם הנלחו מגז"ד מות, א"כ צודאי שאין לקרות עבור זה מנאך וז"ע. שוב ראיתי אח"ז שהמהרש"א על אחר האריך בזה הענין כולו, והציא בזה דברים מחודשים בשם כמה אחרונים וחלקם תמוהים מאד, וכמו שהרגיש שם בעצמו, ולצקוף כתב לבאר ע"ד דומה למה שכתבנו, אך בנוסח שונה קצת, ותו"ד דרק מי שמזכרו מחמת שהציל את יוסף משום רוח ממון נקרא מנאך, אבל אם מזכרו משום שהציל את יוסף מדין הנלח נפשות שפיר עבד עי"ש. וגם זה תמוה מאד דהא זה מילתא דפשיטא שכל מי שצא לזכרו על שעה מצוה מחמת רווחי ממון, זה חמור ביותר ומקרי מנאך וטפי יש לתמוה דהאטו כל

לרש"י דהנלל נפשות מקרי רק אם מוציאו לחירות, אבל כל עוד לא מוציאו לחירות לגמרי, אין בכל הנעה ופשרה שהיא משום הללה, אשר על כן מי שמצרכו ע"ז הרי זה מנאץ שמצרך מעשה שלא כדח שאין בו תועלת וחירות, ויתכן גם שזה גופא שלא החזירו גם לאציו, לא רק שלא עשה טוב, אלא שהיו גם מעשה פשיעה, משום שלאחר שדבריו נשמעים לאחיו, לא היה ראוי להסתפק בזה, והיה חייב להמשיך ולדרוש את שחרורו המלא, אשר על כן א"א לצרכו על מעשהו זה, שהוא מעשה גרוע. והמעין ישקול.

א שהתמיה הראשונה דלעיל נותרה גם אחר כל דבריו, והוא דאיך יתכן דבר זה ששצטי י"ה יהיה צלצם חשבון של ממון שהרי לפי התרגום ורש"י, הפירוש מה צלע הכוונה לממון, וזה דבר שא"א להולמו שצלצם של אנשים גדולים כמו שצטי י"ה ישנם חשבונות של ממונות, והרי אנו עסוקים בראשונים כמלאכים. ובהכרח אנו נזכרים לדבריו החוצצים של מרנא המהר"ל (עי' תפארת ישראל פי"ג) צסס מדרש הנעלם שכל סיפורי התורה אינם אלא לבוש לעניינים עמוקים, ואלו הלומדים את התורה כסיפורי דברים צלצד הינם רשעים, משום שתורתנו הקדושה אינה חלילה רק קורות ימיו ההיסטוריים של עם ישראל, כי אם שזופנת בתוכה רבדים רבדים של סודות והדרכה בעבודת ה' לכל הדורות עד היום ועד בכלל, ולפי"ד אלו שהם בודאי כנים ואמיניים, עלינו גם לדעת שמש"כ שמה צלע, הכוונה לממון, אינו לפי הבנתו הפשוטה והשטחית כאומר ששטי י"ה היה רווחי ממון אלא שקול ביחס לפס"ד על יוסף, כי זה ודאי שלא יעלה על הדעת כזאת, וכל ענין זה אפוף ועטוף בסודות עילאים ונסתרים, ואין אמתו יודע מה כי זה חלק מהנסתרות וסוד ה' ליראיו, וממילא שאין כאן כל מקום לפליאה והמצין יחריש, שהרי אנו אמונים על תורת ה' שכולה עמוק מעל עמוק, ויודעים נאמנה שאין תורת ה' מעשים ועובדות צלצד, אלא כל כולה גלויים נסתרים בעבודת ה' וככל שנעמיק טפי בדברי רבותינו מפרשי התורה, נדע להבחין מעט בעומקה וברחבה וה' יאיר עינינו אכ"ר.

ה', ועיי"ש בתוד"ה נגמר מש"כ, אבל קשה וכו', וי"ל וכו'. ונראה לפיכ"ז אולי לפרש דלאחר שהשצטים כבר פסקו דינו של יוסף שחייב מיתה, והיה זה גמר דין, וכשנא יהודה להציע פשרה שלא יהרגוהו נמצא שנא לצטל הגו"ד של האחים, ודומה לצא לעשות פשרה אחר שכבר נגמר הדין, ולזה נקרא צוצע צירך נאך ה', ולכן מי שמצרכו נקרא מנאץ, שהרי יהודה צא להפר גו"ד של האחים, וזה נקרא צוצע, והמעין ישקול. והנה לאח"ז מנאטי נוסח שונה בענין זה צס' תורת חיים לסנהדרין, ושם ציאר בקצרה, שכל המצרך ליהודה נקרא מנאץ, והוא משום שאליצא דאמת יהודה חטא צמה שאמר למכרו ואע"ג דגם קעציד מלוא, שהצילו מן המיתה שלא הרגוהו אחיו, לכך קאמר דהמצרך ה"ז מנאץ דלאו מלוא קעציד, דמלוא הצא בעצירה הוי, ולא מלוא כלל הוא, עכ"ד. והנה לא ציאר מה הוא העצירה, ואולם לפי דרכנו לעיל מצואר היטב דהמכירה לעצד הוא גרוע צהרצה מאשר הריגתו, ולזה מקרי עצירה וכמוש"כ דגדול המחטיו יוחר מההורגו, כי לאחר שיהיה עצד לישמעאלים יהיה מנוכר לגמרי מיהדותו וזה חמור יותר ודוק. [ויש להוסיף ולצאר דמה שכתב רש"י צפ' ויחי, כשיעקב צרך את יהודה, וצרכו על שסלק עצמו מהריגת יוסף צאמרו מה צלע, ולכאורה הא לא עציד מלוא רק עצירה, ולמה צירכו ע"ז, וצ"ל דאע"פ שלא נשחצא יהודה צמעשה זה להציל את יוסף כמצואר צגמ', מ"מ כ"ז כלפי האחים, אבל יעקב אציו צעצמו חשב זאת למעלה שהצילו עכ"פ מיד אחיו בזה שלא הסכים לפסק שלהם להרגו, אשר על כן צירכו שסלק עצמו מאותו מעשה ודוק].

ואי שומה עלינו למצוא דרך להצין דברי רש"י שהצאנו לעיל, שציאר הטעם דאינו אלא מנאץ משום שלא החזירו לאציו, והם תמוהים ביותר, שהרי גם בזה שלא הציאו לגמרי לאציו, עדיין אין המצרכו מקרי מנאץ והוא טעון תלמוד. וצדוחק היה אולי אפשר להעמיד בכוונתו עפ"י הדרך שכתבנו, דמאחר שצהצתו עציד מעשה דגרוע טפי, שצעצדות הוא מחטיו יוחר מההורגו על כן מקרי מנאץ מי שמשצחו. אך קשה לפרש כן, כי אין כל רמז לזה בדבריו, ובהכרח יש לומר דסבירא ליה